

İz Birakan Mülki İdare Amirleri İBRAHİM TAHTAKILIÇ

Bu metin, "Aldan, Mehmet (2001) *İz Birakan Mülki İdare Amirleri-III*, Ankara: İçişleri Bakanlığı" adlı eserin 33-47 sayfaları arasından alınmıştır

Derleyen: Mustafa Sami KOÇ

İbrahim Tahtakılıç, Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra, İtilaf Devletlerinin yöreleştirmesi ile İzmir'e çıkan ve Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlayan Yunan kuvvetlerine karşı, Ege Bölgesi'nde direnişi örgütleyen önderlerden birisidir.

Uşak Heyet-i Merkeziye Başkanlığı görevini, büyük bir özveri ve başarıyla yürütmüştür.

Atatürk'ün güven ve beğenisini kazanmış; bir süre Niğde Mutasarrıflığı ve 3. Dönem Kütahya Milletvekiliği yapmıştır.

KISA ÖZGEÇMİŞİ

İbrahim Tahtakılıç'ın yaşamı ve hizmetleri hakkında, Prof. Dr. İlhan Tekeli-Selim İkinci tarafından yazılmış olan "Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey"¹ adlı kapsamlı yapıt tek kaynaktır. (1)

1 İlhan Tekeli-Selim İkinci, Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey, TTK Yayını, Ankara 1989. Büyük ölçüde, İbrahim Bey'in oğlu Sayın Ahmet Tahtakılıç'ın sunduğu belgelere ve yaptığı açıklamalara dayanan yapıt, "1989 yılı Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödülü'nü de kazanmıştır.

Yazımıza bu yapıttan aktarmalar yapılmış ve sayfaları Parantez içinde gösterilmiştir.

İbrahim (Tahtakılıç), Uşak'ın Bozkuş Köyünde 1871 yılında doğmuştur. Babası Paşaoğulları'ndan Hüseyin Ağa, Annesi Zeliha Hanım'dır.

Ailesi, Fatih Sultan Mehmet döneminde Karaman'dan Ege yöresine göçmüştür. Ailenin bir bölümü Karaman soyadını taşımaktadır. İbrahim Bey, ailenin Bozkuş köyüne yerleşen ikinci kolundandır. Aile, aralarında Avgan Köyü'nün de bulunduğu bir Timar'a sahip olmuştur. Bu köydeki su değirmeni, hala 'Paşaoğlu Değirmeni' diye anılmaktadır.

İbrahim (Tahtakılıç) önce, köyde bir Hoca'dan özel dersler almıştır. On üç yaşına ulaştığı zaman, babası Hüseyin Ağa oğlunu karşısına alarak 'Ağalığı, Beyliği bir kenara atmasını, okuyup 'Şeyhülislam' olmasını istemiştir. Bir süre sonra İbrahim'i önce Uşak'a, sonra da İstanbul'a göndermiştir. İbrahim orada bir yıl kadar kaldıktan sonra hastalanmış ve köye dönmüştür.

Sağlığına kavuştuktan sonra, İstanbul'da eğitimini sürdürmek istemiş ise de, babasının iznini sağlayamamıştır. Bunun üzerine 1896 yılında, yanına kıymetli bir halı alarak gizlice evden ayrılmış ve İstanbul'a gitmiştir.

Ailesini çok üzen bu ayrılış, mali yönden kendisini de sıkıntılara sokmuştur. Azmi adındaki bir arkadaşıyla bir ara, Eskişehir'de lületaşı

ticareti yaparak mali durumunu düzeltmeye çalışmıştır. Bir süre sonra İstanbul'a dönerek bir yandan Medrese tahsilini sürdürürken öte yandan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Şinasi gibi yazın ve düşün adamlarının yapıtlarıyla tanışma ve onlardan yararlanma olanağına kavuşmuştur.

Bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş; Hüdavendigar (Bursa) Dernek Kütüğüne, 'Mefkürceci' olarak kaydolunmuştur. Medreseden sonra Mekteb-i Kuzat'a (Kadılar Mektebi) devam etmek istemiş ise de, mali durumunun bozuk olması ve politik mücadele ortamına girmiş bulunması dolayısıyla bu isteğini gerçekleştirememiştir. Ancak, halk edebiyatına, Bektaşî fıkralarına tutkun, çevresiyle kolay iletişim kurabilen, aydın bir din adamı yetişmiştir.

İbrahim Bey, siyasal uğraşlarında, saltanat ve saray çevresiyle mücadele edilmesi görüşünü savunmuştur. 'Taht' ile yapılacak bu mücadelenin, her vasıtayla ve gerekirse 'Kılıç'la yapılmasını önerdiğinden çevresinde 'Tahtakılıç' diye anılmaya başlanmıştır.

HİZMETLERİ

İbrahim Bey, Uşak Müftülüğüne atanarak kamu hizmetine girmiştir. Toplumun sosyal çalkantıları ile ilgilenmiş; bu arada, İttihat ve Terakki

Fırkası'nın örgütlenme çalışmalarını desteklemiştir.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra patlak veren 31 Mart irtica ayaklanması üzerine, şehirde oluşturulan kuvvetleri yönlendirmiş; toplum düzeninin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Sonra da, İstanbul'daki kuvvetlere katılmak için yetkililere başvurmuştur. Ancak ordunun Çatalca'yı tutmasından sonra, İstanbul'a gelmesine gerek olmadığı, Mahmut Şevket Paşa tarafından kendisine bildirilmiştir.

Bu girişimi, İttihat ve Terakki Fırkası Müfettişi Binbaşı Cemil Beyin raporu üzerine, Merkez-i Umumi tarafından takdirle karşılanmıştır. Ekim 1910 tarihinde Kütahya Livası Tedrisat-ı İptidaiye (İlköğretim) Müfettişliğine tayin olunmuştur. Bu görevi bir yıl kadar sürdürdükten sonra istifa etmiştir. 1912 yılında 1,5 ay kadar Uşak Kaymakam Vekaleti'nde bulunmuştur.

Balkan Savaşı'nın patlaması üzerine, yapılan çağrıya uyarak eşini, iki çocuğu ile bırakıp 300 kişilik gönüllü bir kuvvetin başında savaşa katılmış ve Edirne'nin kurtarılmasında öncü birliklerin arasında yer almıştır.

1918'de yapılan seçimlerde Kütahya Mebusluğu'na² seçilmiş olan İbrahim Bey, İttihat ve Terakki Fırkasının önemli merkezlerinden olan Fatih Şubesi'nin sorumlu kâtipliğine getirilmiştir. İstanbul Türk Ocağı'nda Türklük üzerine konferanslar vermiş; halk edebiyatından esinlenerek yaptığı konuşmalar büyük ilgi görmüştür.

ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI'NDA

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'na dayanılarak İzmir'e çıkarılan

Yunan birliklerinin Salihli yönündeki ilerleyişleri, bütün yurttaki olduğu gibi Uşak'ta da büyük heyecan ve üzüntü yaratmıştır. İbrahim Bey, aralarında Müftü Ali Efendinin de bulunduğu şehir ileri gelenleriyle Türk Ocağı'nda sık sık toplanarak durumu gözden geçirmiş; direniş hareketlerini örgütlemeye çalışmıştır.

Bu çalışmalardan biri de, İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti üyesi Sökeli Yedek teğmen Hilmi Beyin, İzmir'in işgalinden sonra Uşak'a gelerek bazı sivil kişiler ve subaylar ile bir direnme grubunu oluşturmasıdır. Bu grup, karakol Cemiyetinden Süleyman Sururi Beyin Uşak'a gelmesinden sonra 'Kuvay-i Milliye teşkili için Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Milliyesi' adıyla bir örgüt kurmuştur.

Şehirde direniş girişimlerinin artması, İstanbul Hükümetine içtenlikle bağlı olan Uşak Kaymakamını rahatsız etmiştir. Çevreye gözdağı vermek için Süleyman Sururi beyi tutuklatıp İstanbul'a göndermek istemiştir. Başarısız kalan girişimi, şehirde tepkilere yol açmış; Hilmi Bey ve arkadaşlarının öncülüğünde Kaymakam 17 Temmuz 1919 günü görevinden uzaklaştırılmıştır. Bu olaydan sonra Hilmi Bey, Mevki Kumandanı olmuştur.

Bu hareketleri destekleyen İbrahim Bey, arkadaşlarıyla birlikte daha açık ve etkin çalışmalara girişmiştir. Uşak Redd-i İlhak Cemiyeti'nin başkanı olarak hem direnişçileri yüreklen-dirmiş, hem de milis kuvvetlerinin gereksinimlerini düzenli olarak sağlama yolunu tutmuştur. Bütün bu çabaları sırasında, yöre azınlıklarına zarar verilmemesi için gerekli önlemleri almış; gayri müslimlere saldırıldığı yolundaki savları boşa çıkarmıştır.

İbrahim Bey, 16-25 Ağustos tarihleri arasında toplanan Alaşehir Kongresi'ne Uşak Delegesi olarak katılmıştır. Bu Kongre, Salihli-Bozdoğan savaşı hattındaki ve gerisindeki ör-

gütlenmeleri bir düzene sokmuş; direnişe bir halk hareketi niteliğini kazandırmıştır. Ege Bölgesindeki tüm direnme çabalarını, kapsama amacına yönelmiştir.

Kongre'nin Başkanvekilliğine seçilen İbrahim Bey: "Kongre, Heyet-i Umumiyesi itibarıyla kongredir. Hususiyet itibarıyla Meclis-i Milli'dir" dedikten sonra, sorunların oluşturulacak encümenlerde incelenip tartışılmasını istemiştir. Örgütlenmenin iyi planlanmasını, halkın güven ve desteğinin sağlanmasında önkoşul olduğunu vurgulamıştır.

Nitekim daha sonra, 6 aylık bir süre için 400 bin liralık bir bütçe yapılmış; Alaşehir, Kula, Salihli, Uşak, Demirci ve Gediz ilçeleri ile Afyon Livası halkına, belirlenen oranlarda bir salım yapılması ve ilk taksitin 5 gün içinde Alaşehir Heyet-i Merkeziyesi'ne (Merkez Kurulu) gönderilmesi istenilmiştir.

İbrahim Bey'in, vatan savunmasında yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere verilecek cezalar tartışılırken ileri sürdüğü bir görüş, adalet konusundaki duyarlılığını ortaya koymuştur:

"Cürüm ile ceza beyinde (arasında) nispet olmalıdır. Bendeniz 50 değneği bile çok görüyorum. Ceza görsün, fakat şefkatkarane bir ceza..."(s.369)

Alaşehir Kongresi; örgütlenmeyle ilgili kararların yanında Alaşehir, Salihli, Kula, Demirci, Eşme, Uşak ve Ödemiş ilçeleri ile daha sonra bunlara eklenecek yönetim birimlerindeki direniş hareketlerinin, Merkez Kurulunca yönlendirilmesini uygun bulmuştur.

Merkez Kurulu önce Alaşehir'de, sonra da, daha uygun bir konumda olan Uşak'ta görev yapmıştır. Bu dönemde Merkez Kurulu Başkanlığı'na İbrahim Bey getirilmiş ve örgüt sayısı on bire yükselmiştir.

2 Uşak o tarihlerde Kütahya İli'nin bir ilçesidir.

İbrahim Bey'in başkanlığındaki Merkez Kurulu, direnişi sürdürebilmek için her şeyden önce kuvvet toplama, onları besleyip donatma gibi etkinliklere öncelik tanımış; sayısı 15 bine ulaşan bir gücü uzun süre ayakta tutma, cephede ve cephe gerisinde kullanma başarısını göstermiştir.

Uşak Merkez Kurulu, bütün ülkede hissedilen siyasal güç boşluğu yüzünden, kamusal nitelikli birçok hizmeti üslenmek zorunda kalmıştır. Kurulun başkanı olarak İbrahim Bey, ortaya çıkan sorunların çözümlenmesinde, ana esaslardan ödün vermeden, yoğun bir çaba göstermiştir. Çerkez Etem'e yazdığı bir yazıda şu cümleyi kullanmıştır:

"Bendeniz tüfenkle cephede hizmeti, mevki'ime nispeten ehven görürüm..." (s.370)

Meclis-i Mebûsan'a katılacak kişilerin seçiminde Merkez Kurulu, etkin bir rol oynamıştır. Cephelerin genişlemesi, ihtiyaçların artması daha köklü kararların alınmasını gerekli kılmış; bu arada, tarım ürünlerinden 'onda bir' oranında alınan Aşar Vergisine de el konulmuştur. Bu uygulama kapsamına, Dûyûn-u Umumiye'ye ait aşar da alınmıştır. Bu amaçla verilmiş bir Talimat, Merkez Kurulunun ve Başkanının ne denli cesaret ve sorumluluk duygusu ile hareket ettiğini göstermektedir.

"Bu meselenin ne kadar ağır ve ne derece mucip-i mes'uliyet olduğunu tamamıyla takdir edenlerdenim. Şuursuz değilim. Teessüs ve teşekkül eden cephenin muntazam bir şekilde idamesi, namus-u milli şekline girmiştir. Ve bu hareket, muzır olsa bile, millet amaline bu şekilde göstermiştir. Buna, açıklık yüzünden dağılması ile hudüs edecek ahval ile vaziyet teşebbüsünden hâsil olacak mes'uliyeti millet ve memle-

ketimizin selameti ve hayatı namına kabulü ehven gördüm. Bilmeyerek değil, bilerek bu fedakârlık ihtiyar edildi.

Teşebbüsâtımızın gayri kanuni şekilde olacağı tabiidir. Fakat oradan celp edilen hububat, kanuni bir şekilde sarf edilecektir."

İbrahim Bey'in, Merkez Kuruluna bağlı iki ana cepheden birini oluşturmuş Salihli Cephesi'ndeki Çerkez Etem ile olan ilişkileri, tüm direniş boyunca büyük önem taşımıştır. Balkan Savaşı sırasında İbrahim Bey'in, Etem'in ağabeyi Reşit Bey ile cephe arkadaşlığı yapmış olması, bu ilişkilerde olumlu etkisini göstermiştir. Merkez Kuruluna ait belgelerin büyük bir bölümü, Etem kuvvetlerinin giderek artan isteklerini karşılama çabalarına ilişkindir. Bu istekler karşılanırken sürekli olarak *"Makbuz mazbatalarının irsali"ne, harcamalarda "hal ve istikbali nazarı dikkate alarak... idare-i maslahatı elden bırakmamaya"* dikkat edilmesi istenmiştir.

Bütün bu uyarılara karşın Etem ve kuvvetleri, hesapsız harcamalarda bulunmaktan, halka yeni mükellefiyetler yüklemekten, baskı yapmaktan çekinmemişlerdir. İbrahim Bey, Etem'in kendisini çok üzen serkeşçe tutumlarını Fahrettin Bey'e (Altay) şöyle anlatmıştır:

"Köylülerden topladığımız para, eşya ve atları hep O'na veriyoruz. Sinilerle baklava gönderiyoruz. O, yine kendisi icraat yapmak istiyor. Adamlarını göndererek köylülerden para, eşya ve asker toplamak hevesinden vazgeçmiyor. Buyruğunu dinlemeyen köylüleri de yıktırıyor..." (s.372)

İbrahim Bey, Etem'in bütün karar ve eylemlerini yakından izlemiş ve O'nu zaman zaman uyarma gereğini duymuştur.

Merkez Kurulunun çalışmaya başladığı ilk günlerde, Salihli ve Bozdağ cephelerindeki komutanların tayininde çıkardığı silahlı çatışma sırasında, Etem'i şöyle uyarmıştır:

"Hem cephelerin intizamını ve hem teşkilat talimatnamesi ahkâmına tevfiakan hareket edilmesi lüzumunu vazife-i vataniye telakki eden Heyet-i Merkeziye badema bu gibi halatın adem-i tekerrürünü rica eder." (s.372)

Etem'in bir süre sonra, bazı üyelerle konuşarak Merkez Kurulunu, oturduğu Salihli'ye taşıma isteğinde olduğu öğrenilmiştir. Bu bilgi üzerine İbrahim Bey, hemen Salihli'ye gitmiş; fakat hastalığını bahane ederek Redd-i İlhak Heyet-i Reisi Zahit Bey'in evine çekilmiştir. Etem önce kardeşi Edip Bey ile Hamit Şevket (ince) Bey'i 'geçmiş olsun'a yollamıştır. Sonra da kendisi ziyarette bulunmuştur.

Konuşma sırasında Etem, nakil kararının isteği dışında alınmış olduğunu söylemiştir. İbrahim Bey O'na: 'Mücadele-i Milli yolunda kazandığı itibarı muhafaza etmek istiyorsa, Merkez Kurulunun kararına uymasının şart olduğunu belirtmekle yetinmiştir. İbrahim Bey, Uşak'a döndükten sonra Etem'den 'Emirlerini' beklediğini bildiren bir telgraf almıştır.

Etem buna karşın, Salihli'ye yapılan Yunan saldırısından sonra Merkez Kurulunun cepheyi güçlendirmeye çalıştığı bir sırada, kendiliğinden Anzavur isyanını bastırmaya karar vermiştir. İbrahim Bey, bu olup-bitti karşısında, kendisine bir telgraf çekerek bu kararı 'teessüfle' karşıladığını bildirmiştir. Telgraf şöyledir:

"Telgrafınızı büyük bir teessüfle karşıladık. Cenab-ı Hak yardımcınız olsun. Yalnız, ta-

karrür eden meseleye muttali olmadığımız için tabii endişe ettik. Mademki kanaati aliyeniz infikakınızda mahzur olmadığını gösteriyor, zaruri olarak kabul edeceğiz. Yalnız nazarımızda o havalideki namus-u millet, müdafaa-i memleket uhdemizdedir. Binaenaleyh avdetinizi sabırsızlıkla intizar etmekte haklıyız. Mesaimiz şahsa değil memlekete muzaftır...” (s.373)

İbrahim Bey’in çabaları ve cesaretle yaptığı uyarıları; Etem’i kutsal amaç aykırı düşecek, kişisel gücünü artıracak girişimlerden, olanaklar ölçüsünde alıkoymaya yöneliktir. Bu uyarıların, bir ölçüde yarar sağladığı söylenebilir.

İbrahim Bey’in ve Merkez Kurulunun özen gösterdiği bir konu da Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye (Temsil Kurulu) ile olan ilişkilerdir. Merkez Kurulu, Temsil Kurulunun Sivas Kongresi kararlarına uyulmasına ilişkin 8.11.1919 tarihli telgrafına şu olumlu ve anlamlı yanıtı vermiştir. (s.397)

Sivas Heyet-i Aliyesine

Uşak’ta bir Heyet-i Merkeziye vardır. Bu, Garbi Anadolu’nun Alaşehir Kongresi mukarreratındandır. Mesai ve faaliyeti mühimdir. Salihli, Ödemiş cephe harplerinin levazımı ile iştilal ettiği gibi bir nüshası makam-ı alilerinde bulunması icap eden Alaşehir Kongresi mukarreratındaki madde-i mahsusa ile beyan kılınan mevad ile de iştilal eder ve Sivas Umumi Kongresinin mukarreratına dahi riayet eder.

Kütahya Livası’nın iltihakı dolayısıyla merkezi bir vaziyet iktisabı için Heyet-i Merkeziye Alaşehir’den Uşak’a nakledilmiştir.

Kütahya Livası kamilen, Manisa Livası’nın da Demirci, Kula, Alaşehir, Eşme, Salihli, Ödemiş’in gayri meşgul kısmı mıntıkasına dahildir. Heyet-i Merkeziye’yi mıntıkası dahilindeki kazalardan birer murahhas teşkil etmektedir. Reis, Uşak Murahhası İbrahim Bey, azalar Demirci’den Mazhar, Salihli’den Süleyman, Kula’dan Ömer, Eşme’den Hacı Nazif, Gediz’den Ali Haydar, Kütahya Livası’ndan Seyfi Bey.

Yalnız cephe iştilalatı heyetimize göz açtırmayacak derecede tekasüf etmektedir. Mıntıkamız harp sahası olduğu için ferdi ve umumi şayanı şükran bir faaliyet içindedir. Binaenaleyh Alaşehir Kongresi mukarreratınca teşekkül eden heyetler bozulmamaktadır.

Umumi Kongrenin ruhu, teşkilatımızda mevcuttur. Evamir-i aliyeleri, harfi harfine tatbik edilmektedir. Şimdiye kadar Heyet-i aliyeleri, vezaiifinden tanıdığımız mesaili de birer birer arz etmekteyiz.”

Heyet-i Merkeziye”

Bu yanıtta Sivas Kongresi kararlarına aynen uyulduğunun belirtilmesi yanında, bağımsız bir çizgi izleme isteği de sezilmektedir.

Temsil Kurulu, Sivas’tan ayrılarak Ankara’ya geldiğinde ise, şu bağlılık telgrafi çekilmiştir:

“Teşriflerinizi kemal-i hararetle selamlarız. Büyük milletimizin istikbali uğrunda gösterdiği azmin buralarda da ulvi aşarı her gün görülmektedir.

Vakt-i merhununda büyük milletimizi temsil eden Heyet-i aliyelerinin himmeti ile (işgalcileri) güzel topraklarımızdan kovacağımıza kanaat-ı kamilemiz

vardır. Muhitimizin vahdet-i samimisini ve Heyet-i aliyelerine bütün mevcudiyeti ile merbutiyetini arz ederiz. (s.374)

İbrahim Bey, TBMM’nin açılabilmesi için Mustafa Kemal Paşa’nın yaptığı çağrı doğrultusunda, yeniden seçilecek olanların saptanması, seçilenlerin Ankara’ya gönderilmesi konularında da yoğun bir etkinlik göstermiştir.

Bu dönemde, Anzavur’un 2.kez saldırıya geçmesi üzerine Salihli cephesinden kaydırılan kuvvetlerin yerine, yenilerinin gönderilmesi zorunluluğu da, İbrahim Bey’i kaygılandırmış ve uğraştırmıştır. Bu amaçla, yeni bir birlik kurulmasını önermiş ve 1 Mart 1920’de ‘Uşak Hücum Taburu’nun oluşumu tamamlanmıştır. Bu taburda, fiilen savaşmış olan Mehmet (Eronat) tarafından verilen bilgiye göre:

“... Taburun teşkilinde, bütün teçhizat Uşak halkı tarafından temin edilmiş; elbise, Uşak şayak fabrikasından sağlanan kumaşlardan dikilmiştir. Bütün bu işler İbrahim Bey’in tükenmez enerjisiyle meydana gelmiştir...” (s.374)

Uşak Merkez Kurulu, Ankara’da TBMM’nin açılıp yeni bir Hükümetin kurulmasına kadar çalışmalarını sürdürmüştür.

İbrahim Bey, Kurtuluş Savaşı boyunca Mustafa Kemal Paşa’yı Ankara’da iki kez ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerin ilkinde ‘iane toplanması’ işi ve yarattığı sonuçlar; ikincisinde ise, Etem kuvvetlerinin isyan bölgelerine gönderilmesi konusu görüşülmüştür. Bu görüşmeler sırasında Mustafa Kemal Paşa, İbrahim Bey’i yakından tanıma olanağı bulmuştur.

TBMM’nin açılışından bir süre sonra, Mustafa Kemal Paşa bazı milletvekilleriyle birlikte Batı Cephesi’n-

de bir teftiŝe çıkmıŝtır ve bu arada Uşak'ta da incelemelerde bulunmuştur.

İbrahim Bey, bu gezinin son bölümünde gezi heyetinde yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa, daha sonra TBMM'nin gizli bir celsesinde bu geziye ilişkin olarak;

“Uşak'ta, gerek mahallince teşekkül etmiş gönüllü kıtaat ve nizamiye kıtaati ve gerek halk tarafından tehalükle” karşılandığını belirtmiştir. (s.375)

İbrahim Bey'in çalışmalarını, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte cepheleri ziyaret eden Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey, TBMM kürsüsünden şöyle açıklamıştır:

“Efendiler, Uşak fedakarlığını hürmetle takdisle yad edeceğim. Uşak'ın birçok zenginleri, bu meyanda İbrahim Bey gibi, akŝama çoluğunu-çocuğunu düşünmemek derecesinde büyüklük gösterenler aramızda sür'atle tecelli ederse ve bunlar görülürse, biz galebe çalarız. Bunlar olmazsa Allah korusun!...” (s.375)

Kütahya Milletvekili Ragıp Bey ise:

“Uşak, henüz Ankara'da Büyük Millet Meclisi teşekkül etmezden evvel, Hükümet kat'iyen zerre kadar muavenet etmediği zamanlarda, on dört ay Salihli Cephesinde dikilmiş, maliyla canıyla fedakarlık etmiş ve düşmanı orada durdurarak Anadolu'ya mütemadiyen bekçilik...”

yapmış olduğuna değindikten sonra bu çabaları dolayısıyla, Yunan'ın en çok Uşak'a düşman olduğuna, ona hırs beslediğine dikkat çekmiştir. Bu nedenle oraya gerekli kuvvetlerin yollanmasını istemiştir.

Yunanlılar Uşak'ı 29 Ağustos 1920'de işgal etmişlerdir. İşgalden kısa bir süre önce İbrahim Bey, şehirdeki Rum ve ermeni ileri gelenlerini çağırarak onlara şunları söylemiştir:

“Savaş hali gereği, biz çekilebiliriz... Şimdiye kadar olduğu gibi bu topraklarda, evinizle işinizle yaşamak istiyorsanız, Türk komşularınıza kötülük etmeyin ve ettirmeyin...” (s.376)

Bu uyarının bir ölçüde yararlı olduğu söylenebilir. İşgalin sonuna doğru, direniŝçilerden bazıları Pire'ye sürülmüşlerse de, geri dönme olanağını bulmuşlardır.

İbrahim Bey, 1 Eylül 1922 tarihine kadar iki yıl süren işgal boyunca, görevli olmadığı sürece Burdur'da oturmuş ve Uşak'la yakın alakasını sürdürmüştür.

NİĞDE MUTASARRIFLIĞI

Uşak'ın işgalinden sonra İbrahim Bey, 1920 yılının 2. yarısında kurulan Buhara Cumhuriyeti'ne temsilci olarak gönderilmek istenmiş ise de ülkenin belirsizlikler içinde çalkalandığı ve ailesinin, işgal altındaki bir şehirde yaşadığı bir dönemde kendisine önerilen bu görevi kabul etmemiştir. Bunun üzerine Niğde Mutasarrıflığına atanmıştır. Niğde'ye de, benzer nedenlerle isteksiz gitmiştir. Bunu ŝu sözlerle ifade etmiştir:

“Bendeniz gibi, gayesi münhasıran memleketin selamet ve saadetiyle tatmin-i ruhdan başka bir şey olmayan ve resmîyetten müteneffir kimse... mevki ile pek imtizaç edemeyeceği gibi; bütün mukaddesatı esir olan bir şahsın indinde... mevki ile bir mezarın farkı olamaz. Belki mezar daha aydınlıktır.” (s.377)

Bununla birlikte İbrahim Bey, Niğde Mutasarrıflığı döneminde, köklü kararlar almaktan, temsil ettiği makamın hakkını titizlikle korumaktan geri kalmamıştır.

İbrahim Bey'in mutasarrıflığı döneminde, diplomatik nitelik taşıyan iki olay yaşanmıştır. Mutasarrıf, ABD'li bir diplomatı, Tarsus Amerikan Koleji'ne ait bir otomobil ile Niğde üzerinden Ankara'ya götürmekte olan azınlıklardan bir ŝoförü, Türklerle yapılan işkenceye katılmış olmasının saptanması üzerine tutuklatmıştır. Konu hakkında bir açıklama isteyen Dışişleri Bakanlığı yetkilisine Mutasarrıf, ŝu kısa yanıtı vermiştir:

“Şoförün tevkifi benim değil, kanunun bir icabıdır. Endişelenmeyin, Amerikalılar kanunun ne olduğunu bilirler!” (s.378)

İkinci olay, 'Konya ve Havalisi metropolü' sıfatıyla Mutasarrıflığa başvuran bir papazı, yasal dayanağı olmayan bir unvan kullandığı için tutuklama girişimidir.

Mutasarrıf, Papazın bundan sonra yalnız 'dini vazifelerle' ilgileneceğini söylemesi üzerine tutuklamaktan vazgeçmiştir.

İbrahim Bey, 1921 yılı sonunda Mutasarrıflık görevinden ayrılmıştır. Ve Burdur'a dönmüştür. Ancak Uşak'la ilgili gelişmeleri yakından izlemiş; önemli olaylarda yetkililere görüşlerini iletmıştır.

Büyük fenalıkları görülerek Akıncı kolları tarafından kaçırılan Uşak'lı iki Rum'un idamına hükmedilmesinin, büyük olaylara yol açacağını sezen İbrahim Bey, Mahkeme Başkanı Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'e başvuruda bulunarak bu konudaki görüşünü özetle şöyle açıklamıştır:

“Kanaatlerinizi tartışmaya değil, bu ünlü iki Uşak'lı Rum'un

asılmasının, Uşak'ta esaret altında bulunan binlerce Türk'e zulüm edilmesine sebep olabileceğini, dikkatinize sunarım.” (s.378)

Böylece, bu kişilerin asılmaları önlenmiş; Uşak ve Uşaklı büyük bir kıyımın eşiğinden dönmüştür. Bu arada, Etem'in Yunanlılara sığınması dolayısıyla hakkındaki 'Etem yanlısı' söylentisi için de İbrahim Bey'in yanıtı şöyle olmuştur:

“Mehafil-i Aliye'de Etem'i himaye ettiğimden bahsedilmiştir. Yunanlılara iltica yerine dağa çıksaydı... geçmiş hizmetleri sebebiyle O'nu himaye edebilirdim...” (s.378)

Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasından sonra İstiklal Madalyası ile ödüllendirilenlerden biri de İbrahim Bey olmuştur. Madalya Beratı'nda:

“15 Mayıs (1919) tarihinden itibaren Cidal-i Milliye iştirake muhtelif cepheelerde veya dahili isyanların müdafaa-i memleket ve esbab-ı müdafaa-sını ihzar ve takviye gibi mahsusatta yararlılıkları...” görüldüğü kaydolunmuştur. (s.378)

İbrahim Bey artık, ulusun ve ülkenin kurtuluşunu görmenin mutluluğu ve politikadan uzak kalma kararı ile tek atlı bir arabaya atlayarak sessizce Uşak'a, oradan da Bozkuş köyüne, ailesinin yanına dönmüştür.

Köyde babadan kalma arazide bütün üretimine başlamıştır. Tütünün nitelik ve niceliğini artırmak amacıyla, konunun uzmanlarıyla işbirliği yapmış; çevresine örnek olmaya çalışmıştır.

Kadın bütün işçileri için, sosyal nitelikli bazı etkinlikleri başlatmıştır. Bu arada sayıları zaman zaman 40'a varan işçiler şehir hamamına yollamış,

onların iyi ve uygun biçimde giyimelerini, çevrelerine örnek olmalarını sağlamıştır.

PARLAMENTO YAŞAMI

İbrahim Bey'in yeni dönemde parlamento yaşamı, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, kendisini Cumhuriyet Halk Fırkası adayı göstermesinden ve seçilmesinden sonra başlamıştır. İlk toplantısını 1 Aralık 1927'de yapmış olan 3.TBMM'ne Kütahya Milletvekili olarak girmiştir. Bu seçimde, Atatürk'ün yakın arkadaşı olan Nuri Conker'in önemli bir payı olmuştur. O, İbrahim Bey'i hem siyasette yönlendirmiş, hem de gazi Paşa'ya hatırlatmıştır.

Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyetçi Serbest Fırka deneyiminden sonra yapılacak milletvekili seçimlerine yeniden girmek isteyen Mebuslardan, ayrıntılı özgeçmişleriyle birlikte bir dilekçe ile başvuruları istenmiştir. Bu sırada, Ali Sururi Bey ve Fahrettin (Altay) Paşa, İbrahim Bey'i ziyaret ederek başvuruda bulunmasını ve bu vesileyle “göğsünü gere gere tüm hizmetlerini” ayrıntılı olarak yazmasını istemişlerdir.

Konukların ayrılmasından sonra İbrahim Bey'i oğluna dikte ettirdiği başvuru dilekçesinde “Yüksek itimat ve teveccühünüzü zayi etmedimse...” ibaresinden sonra yeni seçimde aday olmak isteğini ifade ile yetinmiştir.

İbrahim Bey, anılarını yazması hususunda yakınlarının istek ve önerilerini “Memlekete hizmet edilir ve hizmet orada kalır” diyerek geçiştirmiştir. Mareşal Fevzi Çakmak'ın, bu konudaki istek ve önerilerini de, “Belge ve zaman yokluğu” gibi nedenleri ileri sürerek özür beyan etmiştir.

Kütahya Mebusu ve Parti Umumi Katibi Recep Peker ile zaman zaman

çatışma durumunda olmuştur. Kütahya İl Başkanı'nın aday gösterdiği bir kişinin, seçim sonrası öğrenilen geçmişi ile ilgili bilgiler, başta Gazi Paşa olmak üzere birçoklarını üzümüştür. Recep Peker, İbrahim Bey'i de, olaya karıştırma çabasını gösterince O'nun sert tepkisiyle karşılaşmıştır:

“Bir parti Katib-i Umumisi, herkesten önce vilayet başkanlarını, her cephesiyle iyi tanımalıdır. Siz, vilayette Başkanlık eden kimseyi tanıyamazsanız, teşkilata acımak gerekir!”(s.380)

İbrahim Bey vefalı bir kişidir. Bazı parti yöneticilerinin, eski mücadele arkadaşları üzerindeki baskı girişimlerini bütün gücüyle önlemeye çalışmıştır. Denizli'de bir savcının, Demirci Mehmet Efe'ye uyguladığı baskının da, Efe'nin kendisine başvurması üzerine, kaldırılmasını sağlamıştır.

BİR VEFASIZLIK ÖRNEĞİ

5 Şubat 1934 tarihinde yapılan Uşak Belediye Meclisi toplantısında, İbrahim Bey'in fotoğrafının Meclis Salonu duvarına asılması için bir karar alınmıştır. Bu kararı bildirmek ve bir fotoğrafını istemek için kendisine yazılan mektupta şöyle denilmiştir:

“Memlekete ve muhitimize uzun yıllardan beri yaptığınız çok büyük hizmetler ve bilhassa memleket ve milletimizin istiklal ve refahına matuf hareketlerde, daima önde bulunmak suretiyle inkılabımızın tahakkuk ve tecellisinde şahsınızın büyük bir emeği ve hissesi vardır...” (s.380-381)

İbrahim Bey, bu mektuba verdiği yanıta, yapılmış işler anılmaya ve sayılmaya değerse, bunda kendi payının, ancak hemşehrileri ölçüsünde

olabileceğine işaret etmiş; Belediye Meclisi, geçmişteki çalışmaları tarihe geçirmeyi istemiş ve bunu da şahıslandırıp en yaşlı hemşehri olarak kendini seçmiş ise, yalnız bu sıfatla, yapılan iltifatları kabul edebileceğini bildirmiştir.

İbrahim Bey yine de fotoğrafının asılmasını erken bulmuş, bunu şu ince görüşe dayandırmıştır:

"Buyrultunuzu, memleketimin bir emaneti sıfatıyla ve hürmetle saklayacağım. Liyakattan düştüğüm gün, bu değerli emanetin geri alınmak kudret ve selahiyetinin yine hemşehrilerime ait bir hak olduğunu şimdiden kabul ve arz ederim.

Şu halde ömrümün sonuna kadar bu emaneti tutabilirsem ne mutlu... İşte o zaman, sağlığında Cennetine kavuşan imanlı bir kul gibi gülerek ölür ve şimdi fotoğrafım üzerinde gösterilen arzusunun yerine getirilmesini, o vakit ulu yurdu-ma ve sevgili hemşehrilerime bırakırım.» (s.381)

Ne acıdır ki, ölümünün üzerinden bunca yıl geçmiş olmasına karşın, bu büyük insanın fotoğrafı Uşak belediye Meclisi salonuna bir türlü asılamamıştır.

Ölümünden sonra, Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce tarafından yapılan ve soylu bir duyguyu yansıtan bir öneri de, bugüne kadar gerçekleştirilememiştir. İnce'nin önerisi şudur:

"Uşak, Dalkılıç için bir ebedi hatıra bıraksa ve bu hatırayı yaşatmak için Eşme, Alaşehir, Salihli ve diğer komşu kazalar halkı da ona iştirakte bulsa... Bu, evlatlarına verilecek derslerin en faydalısı, yaşayanların da en büyük tesellisi olmaz mı?" (s.381)

Ölümü büyük üzüntü yaratan İbrahim Bey, Bozkuş köyünde aile mezarlığında toprağa verilmiştir. Rahmetlinin, 3 dönem milletvekilliği yapan, Çalışma ve Milli Eğitim Bakanlıkları görevlerinde bulunan oğlu Ahmet Tahtakılıç, babasının ölümüne ilişkin olarak şunları söylemiştir.

"Babam, ölmez ruhunu, bedeni taşıyamadığı için intihar etmiştir." (s.381)

İbrahim Bey, 'Soyadı Kanunu'ndan sonra aile lakabı olan 'Paşaoğlu'nu soyadı olarak almak istememiş, 'Tahtakılıç' adı üzerinde durmuştur. Ancak çocuklarının isteklerine uyarak "Dalkılıç" adını benimsemiştir. Ölümünden sonra evlatları, babalarının açıklanmış arzusuna uygun olarak soyadını, Tahtakılıç'a çevirmişlerdir.

İBRAHİM BEY HAKKINDA YAZILANLAR

Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Yazısı

Kurtuluş Savaşı'nın değerli komutanlarından E. Orgeneral İzzettin Çalışlar, "Kurtuluş Savaşı'nda Uşak'tan Hatıralar" başlıklı yazısında, konuya "Yunan Saldırılarından Önce", "Uşak Yönünde Yunan Saldırıları ve Uşak'ın İşgali", "Uşak'ın Kurtuluşu" ara başlıklarıyla değinmiş; Uşak ve Merkez Kurulu Başkanı İbrahim Bey hakkında şunları yazmıştır:

"... Bütün Uşak Kazası, daha sonra gördüğüm Kütahya Vilayeti halkı gibi, en ateşli Kuvayı Milliye'ci idi. Canla başla memleket savunmasına ve milli istiklal davasına sarılmışlardı.

Uşak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, halkın itimadını ve sevgisini kazanmış, tam bir feragat ve imanla çalışıyordu. Bu se-

bepten, halkın birçok yardımlarına kavuşuyordu.

Uşak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisliğini yapan merhum Hoca İbrahim Efendi (Tahtakılıç), cidden bu vazifenin başında yüksek bir idare kudreti gösteriyordu. O'na herkesin çok emniyeti vardı.

Diğer taraftan, ileri gelenler ve aydınlar, şuurlu bir Kuvayı Milliye'ci olarak çalışıyorlardı. Bu arada o zaman pek genç yaşta olan şimdiki Kütahya Mebusu arkadaşım Alaettin Tiritioğlu en ileri giden bir Kuvayı Milliye ruhlusu idi. O, umumi ve mahalli çalışma ve teşkilatlandırma işlerinden başka, bizzat kendisinin teşkil, idare ve iase ettiği ufak bir milli kuvvetin de kumandanı idi..."³

Besim Atalay'ın Yazısı

İbrahim Bey'in hemşehrisi, büyük dil ve din bilgini Besim Atalay, 'Uşakta Milli Hareket' başlıklı bir yazısında, İbrahim Tahtakılıç'tan da söz etmiş ve bazı önerilerde bulunmuştur.

Yazıda, yukarıda adı geçen Hilmi Bey ile İbrahim Bey'in karşılaşmaları sonunda Heyet-i Merkeziye'nin İbrahim Bey'in başkanlığında kurulduğuna işaret edildikten sonra, şu görüşlere yer verilmiştir:

"İbrahim Bey'in, bu işe başkan olması, memleket için büyük hayır olmuştur. Hizmeti büyüktür. Zeki, münevver, idareci, cesaretli, vatansız olan bu zatın hizmeti milli mücadele tarihimizde unutulmamalıdır."

3 İzzettin Çalışlar, Kurtuluş Savaşı'nda Uşak'tan Hatıralar, Uşak Lisesi Dergisi, 1943-1944 ve Uşak Dergisi, sayı 1. Mayıs 1978.

Besim Atalay'ın makalesinde, İbrahim Tahtakılıç'la ilgili öteki bölümler şöyledir:

“İbrahim Bey'in idaresi zamanında, İstanbul Hükümeti, Milli Hareketin mahiyetini anlamak ve durdurmak için Kemal Paşa adında birini göndermişti. Kütahya ve Gediz üzerinden, Uşak'a geldiğinde, İbrahim Bey, Paşa'yı incitme-mekle beraber, üç gün göz hapsine aldı. Davanın, meşru olduğunu anladıktan sonra Paşa'ya yol verdi.”

Uşak hareketinde, iki zat belirli çehre gösterir: Birisi, gizli bir cemiyet kurarak Milisleri Uşak'a çağırın, böylelikle büyük bir tehlikenin önünü alan Sökeli Hilmi Bey'dir. Öbürü de Heyet Reisi İbrahim Bey'dir. Milli Kuvvetlere erzak ve para yetiştiren, 'Uşak Hücum Taburu'nu teşkil eden hep o zattır...”

“İbrahim Bey, Uşak'ın 15 km doğusunda 'Bozkuş' adındaki bir köyde doğmuş, Uşak'ta ilk tahsilini yaptıktan sonra İstanbul'a gitmiş; Medrese tahsili yapmış, fakat Medrese O'nun kafasını bozmamış, Uşak'a gelip yerleşmiş, bir müddet Müftü olmuş, daha sonra İttihat ve Terakki Mebusu olarak İstanbul Meclisine katılmıştır.

Mütareke sırasında Uşak'ta idi ve işte bu esnada 'Milli Dava'nın Doğu Kolu başkanlığını almış, hakikaten unutulmaz hizmetler yapmıştır. Yunanlıların Uşak'a girmesinden sonra Burdur'a çekilmiş; bir ara Niğde Mutasarrıflığı'nda bulunmuştur. Büyük Zafer'den sonra Kütahya Mebusluğu yapmıştır.

Atatürk, kendisini, hizmetlerini takdir etmiştir. Bazı sebepler yüzünden kendisine sinir gelmişti. Bundan 12 yıl önce intihar etmiştir. Tanrı rah-

met eyleye. Böyle bir zat Batı Dünyasında olsaydı 'Heykelini' dikerlerdi, Yazıklar olsun!...

Bugün köydeki mezarı bile yapılmamıştır. Mezarı, Uşak gençliğince Kâbe gibi ziyaret olunmaktadır.”⁴

İbrahim Tahtakılıç'a Şiir

Yurt güzellmelerini ve öğretici çocuk şiiirlerinin usta şairi rahmetli Mehmet Necati Öngay'ın İbrahim Bey hakkındaki duygu ve düşünce yüklü şiiri şöyledir.⁵

BOZKUŞ'LU İBRAHİM BEY'E ÖVGÜ

Besim Atalay'ın 'Uşak'ta Milli Hareket' başlıklı yazısından sonra yazılmıştır.

*Bir yiğit çıkar, bir köylü
Bir bilgin çıkar, bir kenti,
Doğuverir bir kahraman:
Düşmana boyun eğdirmez,
Tek bir teline değdirmez,
Kurtarır bir memleketi.*

*Bozkuş'lu İbrahim Bey de,
Bağımsızlık Savaşı'nın
En karanlık günlerinde
Böyle erlerden biriydi.
Uşak'a kol-kanat geren
Öz değerlerden biriydi.*

*Çeteleri frenleyen,
Kötülükleri önleyen,
Bütün zorlukları yenen,
Erdemli halk önderiydi.*

*Bu kutsal Alperen için
Bir anıt dikmeye değer.
Almalıdır İbrahim Bey,
Uşak'ta bir alanda yer.*

*Ararsanız az bulunur,
Her il'de böyle yurtsever,
Halka gönül verenleri,
Halktan biri çıkar över.*

KİŞİLİĞİ

Buraya kadar yapılan açıklamalar; yurt ve ulus sevgisini, ateş hattında eylemli olarak kanıtlayan İbrahim Tahtakılıç'ın; cesur, özverili, öngörülü, sözüne ve dostluğuna güvenilir bir kişilik olduğunu göstermiş bulunmalıdır.

Kendisine Tanrı'dan sonsuz rahmet diliyor, unutulmaz hizmetlerini şükranla anıyoruz.

Bu vesileyle, fotoğrafının Belediye Meclisi Salonuna asılmasına ilişkin Meclis Kararının uygulanmasını ve Uşak'ta bir heykelinin dikilmesine ilişkin, Hakk'ın rahmetine kavuşmuş seçkin kişilerce açıklanan soylu isteklerin artık yerine getirilmesini, her şeyin üstünde bir gönül borcu sayıyoruz...

KAYNAKÇA

İlhan Tekeli-Selim İkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey*, TTK yayını, Ankara 1989.

İzzettin Çalışlar, *Kurtuluş Savaşı'nda-Uşak'tan Hatıralar*. Uşak Lisesi Dergisi, Sayı 3, Temmuz 1978.

Besim Atalay, *Uşak'ta Milli Hareket*, Yakın Tarihimiz, c.2.Sayı 20, Temmuz 1962.

Kazım Öztürk, İbrahim Kazım *Tahtakılıç*, Türk Parlamento Tarihi. TBMM-III. Dönemi. C. 3, No. 10.

4 Besim Atalay, Uşak'ta Milli Hareket, Yakın Tarihimiz Dergisi, sayı.12, Temmuz 1962. Bu yazı. Uşak Valiliğimiz sırasında yayımlanan 'Uşak' adlı Halk Eğitimi Dergisi'nin Mart 1978 tarihli ve 1 sayılı nüshasına da aktarılmıştır.

5 M. N. Öngay, İbrahim Bey'e Övgü, Uşak Dergisi, sayı, 3, Temmuz 1978.